

A NATO bővítéseinek esélyei a posztszovjet térségben

NAGY BIANKA

Nemzetközi tanulmányok (BA), végzett hallgató
 Biztonság- és védelempolitika gyakorlata tagozat, külföldi
 Témavezető: dr. Varga György főiskolai docens

1. Bevezetés

*„Ha a sokféleség közös alapot és célt talál, nagy dolgot szülhet.
 Mindenki megőrzi másságát, de egy irányba húz.”*

(Müller Péter)¹

A hidegháború folyamán két ellenséges katonai blokk jött létre, a NATO és a Varsói Szerződés, illetve ezzel együtt jelent meg a két vezető nagyhatalom, az Amerikai Egyesült Államok és a Szovjetunió.

1991-ben fordulat következett be a bipoláris világrendben, mivel megszűnt a VSZ és a SZU, ezzel együtt kezdetét vette egy új világpolitikai rendszer kialakítása. A változásoknak köszönhetően a NATO arra kényszerült, hogy újragondolja a tevékenységét. Ezt követően minden posztszovjet tagállammal próbálta kialakítani a megfelelő kapcsolatrendszerét, hiszen fontos nyitni az eurázsiai térség felé. A szovjet utódállamok különböző külpolitikai ambíciókkal rendelkeznek, azonban ennek ellenére is sikerült mindegyikkel felvenni a kapcsolatot. A volt Szovjetunió jogutódja, Oroszország is változásokon ment keresztül, mivel a szuperhatalmi pozícióból degradálódott „csupán” a világ második legnagyobb nukleáris fegyverkészletével rendelkező nagyhatalommá.

Az új helyzetben új típusú fenyegetések alakultak ki, melyeknek kezelésére a világpolitika meghatározó szereplőinek a korábbi konfrontáció helyett az együttműködést kellett a tevékenységük középpontjába állítani. Olykor az egész régió biztonságát érintő helyi vagy akár regionális válságok, esetenként pedig a nyílt katonai konfliktusok vagy az egyre elterjedtebb transznacionális fenyegetések kezelését kell a lehető leghamarabb a legmegfelelőbb módon megoldaniuk.

¹ Müller Péter: *Jóskönyv, Ji-king mindennapi használatra*, Budapest, Alexandra Kiadó, 2011, 23. o.

A Szovjetunió jogutódja, Oroszország is megpróbálja a térségben a vezető szerepet fenntartani, így elkezdte saját együttműködési rendszereit kialakítani a további utódállamokkal. Erre az országra különös figyelmet kell szentelnie a szervezetnek, mivel óriási nukleáris arzenállal rendelkező katonai nagyhatalomnak számít, így az európai biztonság megkerülhetetlen tényezője. Létrehozta az Eurázsia Gazdasági Közösséget, és törekszik egy mihamarabbi Eurázsiai Unió megvalósítására, így megnyerte magának Belaruszt, Kazahsztánt, Kirgizisztánt és Tádzsikisztánt is. A további utódállamoknak is megvannak a saját külpolitikai ambícióik, amelyek néha NATO csatlakozási törekvést mutatnak, máskor pedig egyértelmű opponálást.

A kutatási téma választásánál több dolog motivált. A NATO mint katonai szervezet estleges bővítési esélyei a posztszovjet utódállamokban. A SZU felbomlása után a szervezet számára megindultak a keleti nyitás lehetőségei. Az eddigi tanulmányaim alapján felkeltette a figyelmemet Oroszország megkerülhetetlen szerepe az európai biztonság fenntartásában és a biztonsági struktúrák kiépítésében, a térség biztonságára gyakorolt hatásában, ami valós annak ellenére is, hogy Moszkva korábbi nagyhatalmi státusza mára meglehetősen erodálódott. Szeretném megtudni, hogy tényleg van-e egy erős NATO-bővítés-ellenesség a posztszovjet térség területén, továbbá mely országok azok, amelyek szeretnének csatlakozni a szervezethez.

A témaválasztáskor az alábbi célokat tűztem magam elé. A NATO és Oroszország közötti kapcsolatok kialakulásának bemutatása, jelenlegi helyzetének elemzése. A posztszovjet államok kapcsolatai a NATO-val, külpolitikájuk bemutatása. Következtetések levonása abból a célból, hogy mely országok rendelkeznek a megfelelő kialakított programokkal, intézményi rendszerekkel, illetve milyenek a meghirdetett politikai ambícióik, amelyek a csatlakozás reményében jelentek meg.

A fenti célokat az alábbi kutatási módszerekkel próbáltam elérni. A rendelkezésemre álló hazai és külföldi szakirodalmakat tanulmányoztam, elsősorban magyar, angol nyelven írt, NATO-kiadványokat, külügyi és honvédelmi minisztériumi nyilatkozatokat, biztonságpolitikai szemléket. A választott témában jártas szakértőkkel is konzultáltam.

2. A NATO jelenlegi helyzete

2.1. A NATO szerepe a hidegháború után

A hidegháború fogalma Walter Lippmann amerikai írótól, politikustól származik, amely az angol Cold War tükörfordítása. A nemzetközi kapcsolatokban a hidegháborús korszakot Winston Churchill brit miniszterelnök 1946-os fultoni beszédétől számítjuk, míg végét a Varsói Szerződés és a Szovjetunió 1991-ben bekövetkezett megszűnése fémjelzi.² A hidegháborús időszakban a két meghatározó katonai blokk (NATO, Varsói Szerződés), illetve a két vezető nagyhatalom (Amerikai Egyesült Államok, Szovjetunió) között tényleges katonai összetűzésre nem került sor, azonban ezen évtizedek a nukleáris és a hagyományos fegyverkezési verseny, az űrverseny és az ideológiai, kulturális, gazdasági szembenállás jegyében teltek.³

A kelet-nyugati enyhülési folyamat kezdetével – amelyet Mihail Gorbacsov szovjet pártfőtitkár színre lépésétől számítunk – események sora mutatott egy új korszak, a hidegháború lezárása felé. 1989-ben lebontották a berlini falat, 1990-ben Németországot

² Harmat Árpád Péter: *A hidegháború kora (1947–1991)*, Történelem Klub, 2014.

³ Rada Péter: *Új világrend? – Nemzetközi kapcsolatok a hidegháború utáni világban*, Budapest, Corvinus Külügyi és Kulturális Egyesület Ifjú Közgazdászok Közhasznú Egyesülete, 2007, 56. o.

újragegyesítették. 1989–1990-ben rendszerváltásra került sor a szovjet blokk országai-ban. 1991-ben a Szovjetunió és a Varsói Szerződés is felbomlott, így megszűnt a bipoláris világrendszer. Az új világpolitikai helyzet elemi erővel vetette fel: mi legyen a NATO jövője, milyen stratégiára van szüksége a szervezetnek az új helyzetben?¹

2.2. A NATO-bővítés eddigi körei a 90-es évektől a napjainkig

A hidegháború óta összesen három bővítési kör zajlott le. A NATO terjeszkedési ambícióiban kiemelkedő szerepet játszik az 1991-ben megszűnt Varsói Szerződés, illetve az akkor felbomlott Szovjetunió, hiszen az új tagállamokban esetleges tagjelölteket láttak. A szövetség „a nyitott ajtók” politikáját folytatja, így bármely európai ország, amely elfogadja az euró-atlanti szerződés elveit, és hozzájárul az euró-atlanti térség biztonságához, csatlakozhat a NATO-hoz, amennyiben a szövetség tagjai meghívják azt.² Németország újragegyesítése (NDK, NSZK) 1990. október 3-án következett be, így ezen a napon a NATO összehívott egy rendkívüli ülést, ahol üdvözölte az egységes országot teljes jogú tagként.³

A hidegháború után az **első bővítési kör 1999. március 12-én** következett be, ekkor **Magyarország, Csehország és Lengyelország** csatlakozhatott a szövetséghez, a kelet-közép-európai régióból a NATO 50. évfordulóján.⁴ Az 1991-ben létrejött visegrádi országok (Csehország, Szlovákia, Lengyelország és Magyarország) a krakkói csúcstalálkozón jelölték meg fő célként a NATO-tagságot. A csatlakozási tárgyalásokra vonatkozó feltételek a madridi csúcsertekezlet deklarációjának hatodik pontjában találhatóak.

A hidegháború után a **második bővítési kör 2004. március 29-én** következett be, ekkor **Bulgária, Észtország, Lettország, Litvánia, Románia, Szlovákia és Szlovénia** csatlakozhatott a szövetséghez, így 19-ről 26 tagországra bővült a NATO.⁵ Észtország, Lettország, Litvánia Oroszországgal szemponjtából bírnak jelentőssel, hiszen ők mind a volt Szovjetunió tagállamai.⁶

A hidegháború után a **harmadik bővítési kör 2009. május 1-jén** következett be, ekkor **Albánia és Horvátország** csatlakozhatott a szövetséghez. A NATO-tagországek száma ezzel 26-ról 28-ra növekedett.⁷

3. A posztszovjet térség jellemzői

3.1. A posztszovjet térség helyzete

A Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége, avagy a Szovjetunió 1922-től 1991-ig alkotott egy egységet, majd megszűnése után 1991. december 21-én létrejött a **Független Államok Közössége**. Felbomlása után jogutódja Oroszország lett, ezen kívül még további 14 utódállamra bomlott, mint Azerbajdzsán, Fehéroroszország (Belorusz), Észtország,

¹ Valki László (szerk.): *A NATO: történet, szervezet, stratégia, bővítés*. Budapest, Corvina Kiadó, 1999, 34. o.

² <http://www.nato.int/docu/comm/1999/9904-wsh/pres-eng/04open.pdf>

³ *Tarján M Tamás: 1990. október 3. Németország újragegyesítése,*

⁴ http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_52044.htm?selectedLocale=en

⁵ http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_52044.htm?selectedLocale=en

⁶ Tálás Péter és Molnár Ferenc: *MATO – csúcstalálkozók Washingtontól Rigáig, ZMNE Stratégiai Védelmi Kutatóközpont Elemzések*, Budapest, 2006/6

⁷ http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_52044.htm?selectedLocale=en

Grúzia, Kazahsztán, Kirgizisztán, Lettország, Litvánia, Moldova, Örményország, Tádzsikisztán, Türkmenisztán, Ukrajna, Üzbegisztán.⁸

2000. október 10-én Oroszország, Kazahsztán, Belorusz, Kirgizisztán és Tádzsikisztán létrehozta az **Eurázsiai Gazdasági Közösséget**, 2006-ban csatlakozott hozzá Üzbegisztán, majd 2008-ban felfüggesztették tagságukat. 2007-ben született egy kerektegyezmény Oroszország, Kazahsztán és Fehéroroszország részvételével egy esetleges vámunióról.

A legelső áttörés a 2009 novemberében lezajlott minszki találkozón történt, mikor megfogalmazták, hogy **2010. július 1-től működésbe lép a vámunió**, melynek elsődleges célja az egységes mértékű vámok alkalmazása és az azonos vámeljárási rend a tagállamok között. Az egységes valuta kivételével gyakorlatilag a gazdaságpolitika minden területére kiterjedne, és az államfők tanácsa, illetve egy központi bizottság létrehozása révén bizonyos politikai jelleget is kapna. A szervezetben megfigyelőként vesz részt Moldova és Ukrajna. 2013. szeptember 4-én bejelentésre került, miszerint Örményország csatlakozik a vámunióhoz.⁹

Az Eurázsiai Gazdasági Közösség államfői a 2012-es moszkvai csúcstalálkozón ratifikálták, hogy 2015-re előre láthatóan aláírják a megállapodást az **Eurázsiai Gazdasági Unióról**, mivel van ideológiája és jövője is a közösségnek.¹⁰

3.2. Oroszország biztonságpolitikai érdekei

Oroszország 1922. december 30-tól kezdve egészen 1990-ig valójában a Szovjetunió részeként jelentősen korlátozott önállóságot élvezett. 1991. december 8-tól, amikor is hivatalosan megszűnt létezni a Szovjetunió, az ország történelmében megkezdődött egy új szakasz. Új távlatok nyíltak, megkezdődött az önálló orosz államiság és a demokratikus átalakulás időszaka.

Az Oroszországi Föderáció alapvető nemzeti érdekeit a Köztársaság Legfelsőbb Tanácsa által elfogadott, „Az állam szuverenitásáról” szóló 1990-es nyilatkozat tartalmazza. Megfogalmazódik az állami szintű függetlenség. A szuverén demokrácia az orosz állam berendezkedésének leglényegesebb eleme. Elsőrendű feladat a területi sérthetlenségnek védelme. Érdek a létfontosságú gazdasági és stratégiai térségekhez való szabad hozzáférés. Az erős gazdaság ugyanakkor biztosítja az ország magas szintű védelmi képességét is. A függetlenség legmagasabb garanciája pedig, mint minden más országban, a katonai erő, melynek alapját a Fegyveres Erők képezik, így meg tudják védeni országukat, jogaikat bármilyen külső nyomással szemben. Az új államiság lényegi alkotó eleme a föderatív államforma.¹¹

Oroszország a jogelőd Szovjetuniónál gazdaságilag és katonailag jóval gyengébb, s éppen ezért katonailag jóval sebezhetőbb. Moszkva szerepének súlyos csökkenéséhez vezetett a szuperhatalmi státusz elvesztése, a védelmi képességek gyengülése, az orosz társadalom elhúzódó gazdasági, társadalmi, politikai és szellemi válsága. Az orosz biztonságpolitika célja abban az időszakban és most, hogy kedvező nemzetközi feltételeket teremtsen az ország demokratikus átalakulásához, és elősegítse Oroszország méltó bekapcsolódását az új világrendbe.¹²

⁸ Sz. Bíró Zoltán: *A Független Államok Közössége, 1991–2008, História alapítvány*, 2009, 1. oldal

⁹ http://kitekinto.hu/europa/2010/07/06/letrejjott_az_orsosz-kazah-belarusz_vamunio/#.UytH4qh5Og4

¹⁰ <http://www.biztonsagpolitika.hu/?id=16&aid=1034>

¹¹ Deák János – Szternák György: *Az orosz geopolitikai gondolkodás megváltozásának tükröződése az új katonai doktrína tervezetében*, 2014. 5. oldal

¹² http://www.nato.int/docu/review/2002/issue1/hungarian/art3_pr.html

Oroszország erejét meghatározza a térség **geopolitikai helyzete**, amely az 1991-es időszak előtti állapothoz képest igen lecsappant. Azonban alapjában véve a többi térségekkel összevetve jó infrastruktúrával rendelkezik, de területét folyamatos fenyegetések érik. A NATO egymást követő bővítései a korábbi megállapodások ellenére is elérték az orosz határokat. Oroszország semmiképpen nem fogadja el az ellene irányuló egyfajta bekerítési politikát. Stratégiai célként tűzte ki nagyhatalmi helyzetének helyreállítását a világban, illetve a NATO kelet-európai (posztszovjet térségre kiterjedő) bővítésének megakadályozását. Ennek érdekében tovább fejleszti az európai országokhoz fűződő politikai és gazdasági kapcsolatait. Új alapokra helyezte viszonyát Ázsiával, elsősorban Japánnal, Kínával és Indiával, amelynek stratégiai jelentősége magas, és hatással lesz a világpolitikára a későbbiekben. A NATO és az Európai Unió keleti bővítésének hatására Oroszország fokozta együttműködését a FÁK országaival. Fokozatosan egyre nagyobb beleszólást kér az európai ügyek rendezésébe is.¹³

A világ legnagyobb országának, Oroszországnak nagyhatalmi ereje egyértelműen a **nukleáris erejéből** ered. A másik szintén fontos stratégiai szegmens **az interkontinentális ballisztikus rakétái**, a hadászati bombázói és tengeralattjárói, de nem hanyagolható az **energetikapolitikája** sem. Ezeknek köszönhetően, ha érdekeinek védelme úgy kívánja, akkor képes a világ bármely pontját fenyegetni, és különböző konfliktusokba beavatkozni. Fegyverek birtoklása miatt a világpolitikai kérdésekben kiérdemelte a kiemelkedő szerepet Oroszország. Gazdasági ereje abban rejlik, hogy kulcsfontosságú természeti erőforrásokkal rendelkezik, ilyen a kőolaj és a földgáz, melyeknek köszönhetően Európa egyre inkább függ az oroszoktól. Megemlítendő a még szintén fontos ásványkincsek, mint a nagy mennyiségű aranykészletek, melyek hosszú időre kedvező helyzetet biztosítanak a világgazdasági folyamatokban.¹⁴

Oroszország biztonságpolitikai szemlélete alapján nagyon fontos, hogy az ország **az ENSZ Biztonsági Tanácsának állandó tagja**. 1945-ben a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége volt az ENSZ egyik alapító tagállama. 1991. december 24-től azonban a Szovjetunió tagságát az Orosz Föderáció vette át a Biztonsági Tanácsban és minden más ENSZ szervezetben, a Független Államok Közösségének (11 tagállam) támogatásával. A szovjet jogutód állam lett elsődlegesen felelős a nemzetközi béke és biztonság fenntartásáért.¹⁵ Oroszország minden bizonnyal szeretné a globális nemzetközi szerepét – a BT-tagságát, a nukleáris hatalmi státuszát – fenntartani.

1992-ben a FÁK közösségből kinötte magát a **Kollektív Biztonsági Szerződés Szervezete** – Collective Security Treaty Organization – mint kormányközi katonai szövetség. Tagjai Örményország, Belorusz, Kazahsztán, Kirgizisztán, Oroszország, Tádzsikisztán. 2004. december 2. óta a CSTO szervezet az ENSZ közgyűlésen megfigyelő státuszt kapott. Az alapvető cél a nemzeti, a kollektív biztonsági és az intenzív katonai és politikai együttműködés. A külföldi politikai koordináció, a nemzetközi és regionális biztonsági kérdések felülvizsgálata, többoldalú együttműködési mechanizmusok létesítése. Modern kihívásokra és a biztonsági fenyegetésekre is megfelelő figyelmet fordít úgy, mint a nemzetközi terrorizmusra, a kábítószer-kereskedelemre, az illegális migrációra, a nemzetközi szervezett bűnözésre, az információs és a számítógépes biztonságra.¹⁶ A további időszakban Oroszország biztonságpolitikai érdekei megkövetelik, hogy a FÁK, a Kollektív Biztonsági Szerződés Szervezete tovább erősödjön.

¹³ <http://oroszvilag.hu/?t1=sajtoszemle&hid=3960>

¹⁴ http://nol.hu/kulfold/merre_tart_az_orosz_kulpolitika_

¹⁵ http://www.menszt.hu/tudnivalok_az_egyesult_nemzetek_szervezeterol/az_ensz_szervezeteinek_a_rendszere/biztonsagi_tanacs

¹⁶ Dr. Németh József: *Az euro-atlanti biztonság formálódása az elmúlt két év vonatkozó orosz kezdeményezéseinek tükrében (II/I)*, Biztonságpolitika, 2010

Oroszország a Szovjetunió szétesése óta törekszik a szovjet utódállamok orosz vezetés melletti reintegrációjára. A szuperhatalmi státusz megvalósításához azonban szövetségesekre van szükség. A Független Államok Közössége 1991. december 21-én jött létre, mely egyértelműen orosz befolyás alatt áll. A Szovjetunió felbomlása után a térségben ez az első kezdeményezés a nagy birodalom kiépítésére. A második egyértelmű jel a 2000. október 10-én létrehozott orosz, kazahsztáni, beloruszi, kirgizisztáni és tádzsikisztáni kezdeményezésű **Eurázsiai Gazdasági Közösség**.¹⁷ A szervezet államfői a 2012-es moszkvai csúcstalálkozón kijelentették, hogy 2015-re előre láthatóan aláírják a megállapodást az Eurázsiai Gazdasági Unióról, mivel van ideológiája és jövője is a közösségnek. A posztsovjet térségnek érdeke a jogutódtól való gazdasági, esetlegesen politikai függőség megőrzése, mindezek mellett Oroszországnak sem érdeke, hogy a posztsovjet utódállamok más nemzetközi szervezetnek legyenek a tagjai. A jogutód így hosszú távon szeretné garantálni Ukrajna és Moldova semleges státuszát.¹⁸

A Szovjetuniótól Oroszország nem csupán ezeket az értékeket örökölte, hanem egyfajta ideológiai eredetű gyanakvást is az Észak-atlanti Szövetség Szervezetével szemben, ami végigkíséri napjainkig a két fél kapcsolatrendszerét.¹⁹

3.3. A NATO-orosz viszony

A NATO-val való kapcsolatkeresés alapvetően a hidegháború végével kezdődött. Ez időben a szervezet több ízben is kifejtette nyitottságát és arra való készségét, hogy kapcsolatot keressen az újjáformálódó Európa valamennyi szövetségen kívüli államával, közte a visegrádi négyekkel, de még magával a Szovjetunióval is, illetve a későbbi jogutódjával, Oroszországgal.²⁰

Azonban **Oroszország nem szeretne NATO-tag lenni**, sőt a szovjet utódállamokban is szeretné megakadályozni a csatlakozást. Ennek ellenére a NATO-nak és Oroszországnak közös érdeke volt, hogy az egykori keleti katonai blokk felbomlása és a Szovjetunió utódállamainak stabilitása, a hagyományos és tömegpusztító fegyverek sorsa ellenőrzött körülmények között rendeződjenek.²¹

A NATO-Oroszország együttműködés stratégiai jelentőségű, mivel hozzájárul a béke, stabilitás és biztonság közös térségének kialakításához. A NATO nem jelent fenyegetést Oroszország számára, hiszen valódi stratégiai partnerséget szeretnénk kialakítani a két fél között. A szövetség eltökélte, hogy fokozza a politikai konzultációkat és a gyakorlati együttműködést Oroszországgal a közös érdekek terén, beleértve a rakétavédelmet, a terrorizmus elleni, a kábítószer elleni és a kalózkodás elleni tevékenységet, valamint a szélesebb körű nemzetközi biztonság elősegítését.²²

1991. június 6–7-én a Koppenhágában tartott ülésen már megkezdődött egyfajta kölcsönös közeledés, ekkor elfogadták a „**Partnerségi viszony a közép- és kelet-európai országokban**” címet viselő nyilatkozatot, mely hangsúlyozta, hogy a NATO konstruktív, partneri viszony létesítésére törekszik a Szovjetunióval és más közép- és kelet-európai

¹⁷ <http://posztinfo.hu/oroszorszag/eurazsiai-gazdasagi-kozosseget-hoz-letre-moszkva/>

¹⁸ <http://posztinfo.hu/oroszorszag/eurazsiai-gazdasagi-kozosseget-hoz-letre-moszkva/>

¹⁹ Tömösváry Zsigmond: *A NATO és Oroszország kapcsolatai, e kapcsolatok hatása Közép-Európa, s benne Magyarország biztonságára*. Budapest, 2003

²⁰ http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_50090.htm?

²¹ Tömösváry Zsigmond: *A NATO és Oroszország kapcsolatai, e kapcsolatok hatása Közép-Európa, s benne Magyarország biztonságára*. Budapest, 2003

²² http://www.nato.int/docu/review/2011/NATO_Russia/lessons-optimism/HU/index.htm

országokkal annak érdekében, hogy előmozdítsa a stabilitást és a biztonságot Európában.²³

1991 decemberében, vagyis közvetlenül a hidegháború lezárásával és a SZU felbomlásával hivatalosan megkezdődött a NATO és Oroszország között a kapcsolatfelvétel, amikor Oroszország csatlakozott az **Észak-atlanti Együttműködési Tanácshoz**. A szervezetet az Észak-atlanti Szövetség 1991 decemberében hozta létre a párbeszéd és konzultáció kiterjesztésére, illetve a biztonság és béke szavatolása érdekében Európa keleti irányában.²⁴

1994-ben Oroszország bekapcsolódott a NATO Partnerség a Békéért programjába. 1996-ban orosz katonák a NATO keretein belül Bosznia-Hercegovinában részt vettek a békefenntartó missziókban.²⁵

1997-ben Oroszország és a szövetségesek tagállamainak vezetői létrehozták az **Állandó Közös Tanácsot**, amellyel megteremtették a közös konzultációs mechanizmus alapjait. A dokumentum rögzíti, hogy a NATO és Oroszország nem tekintik egymást ellenségnek, és a kölcsönös bizalomépítés jegyében, a kooperatív biztonsági szellemében kezdik meg együttműködésüket. Mindezek megerősítették a két fél egymásba vetett bizalmát, és ezzel az új keletű, formális partnerséggel egy addiginál szorosabb együttműködés indult meg Brüsszel és Moszkva között.²⁶

2002-ben a római csúcstalálkozón történt talán a legnagyobb áttörés, amikor is a Közös Állandó Tanács helyett létrehozták a **NATO–Oroszország Tanácsot**, amelyben az előző alapvetően kétoldalú (USA–Orosz) struktúra helyett minden egyes NATO tagország (28) és Oroszország képviselője vesz részt. Az NRC felállítása rendkívüli jelentőséggel bír a NATO által megtestesített euró-atlanti térség és a hidegháború során a legnagyobb ellenségnek tekintett Szovjetunió utódjaként létrejött Oroszország közeledésének történetében.²⁷ A tanács a konzultációra, a politikai dialógusra, az érdekegyeztetésre és a felek közötti együttműködésre biztosít lehetőséget. Tevékenysége az évek során azonban a nemzetközi biztonságot érintő kérdések körére is kiterjedt. A biztonság átfogóbb értelmezést kapott, mely kiterjed a hagyományos és tömegpusztító fegyverekre, a terrorizmusra és a biztonság gazdasági, politikai és egyéb dimenzióira. Fontos, hogy a feleknek tartózkodnia kell a fegyveres erőszaktól és az erőszak alkalmazásával való fenyegetéstől, fent kell tartani a békét az ENSZ és az EBESZ elvei szerint. Egymás szuverenitását, területi integritását és politikai függetlenségét tiszteletben kell tartani.²⁸ Működik-e a tanács a gyakorlatban? Igen. A tanács keretében a NATO-tagállamok és Oroszország egy állandó jellegű fórumon, egyenlő félként vitatják meg kérdéseket.

Oroszország aláírta 2005-ben a békepartnerségi műveleti együttműködéshez szükséges dokumentumokat, a külföldi katonai erők állomásoztatásáról szóló egyezményt. Ezen belül széleskörű együttműködés bontakozik ki a védelmi reform területén, a hadseregek közötti együttműködésben, a tengeri kutatásban és mentésben.²⁹

2007-re Oroszországnak missziója van a NATO brüsszeli főhadiszállásán és katonai hivatala a szövetség műveleti parancsnokságán. Cserébe a NATO-nak tájékoztató irodája, illetve katonai összekötő hivatala működik Moszkvában.³⁰

²³ <http://www.nato.int/docu/review/2004/issue1/hungarian/art3.html>

²⁴ http://biztpol.corvinusembassy.com/?module=corvinak&module_id=4&cid=16&scid=105

²⁵ <http://www.biztonsagpolitika.hu/?id=16&aid=1034>

²⁶ http://biztpol.corvinusembassy.com/?module=corvinak&module_id=4&cid=58

²⁷ <http://www.nato.int/docu/update/2008/04-april/e0404b.html>

²⁸ http://biztpol.corvinusembassy.com/?module=corvinak&module_id=4&cid=58

²⁹ <http://www.nato.int/docu/review/2005/issue3/hungarian/art2.html>

³⁰ <http://www.biztonsagpolitika.hu/?id=16&aid=1034>

2008-ban a grúz-orosz konfliktus következtében NATO és Oroszország kapcsolata mélypontra süllyed, egy időre felfüggesztik a NATO–Oroszország Tanács munkáját is. A terrorizmus és kábítószer elleni küzdelem területén az együttműködés folytatódik.³¹

2009-ben Amerika meghirdeti a „RESET” politikáját az amerikai–orosz kapcsolatokban, amely a jövőben sokkal inkább a közös érdekekre és kevésbé a különbségekre, elmentésekre koncentrál majd.³²

2010-ben a felek elfogadtak egy a közös biztonsági kihívásokat és érdekeket összefoglaló nyilatkozatot, amely a további, szélesebb együttműködés alapját jelentheti. Lisszabonban elfogadott új Stratégiai Koncepció rögzítette a NATO–Oroszország együttműködés stratégia jelentőségét.³³

2011-ben az együttműködés gyakorlati elemeinek mélyítésére került sor. Oroszország megnövelte afganisztáni szerepvállalását, és előrelépés történt az európai rakétavédelem kérdéseinek egyeztetése terén is.³⁴

A szovjet jogutód kezdetektől arra törekedett, hogy az Észak-atlanti Szövetséggel lehetőleg olyan jogi biztosítékokkal alátámasztott kapcsolatokat építsen ki, illetve tartson fenn, melyek egyfajta garanciát jelentenek az orosz biztonsági érdekek érvényesítésére.

4. A NATO bővítésének esélye a posztszovjet térségben

4.1. NATO-csatlakozást célul tűző országok

Ebben a csoportban elsősorban Grúziáról írunk. Ennek az országnak az eddig kialakított programjai, intézményi rendszerei, illetve a meghirdetett politikai ambíciói egyértelmű NATO-csatlakozást remélnek.

Ukrajna csak 2008-ig haladt határozottan a NATO-csatlakozás felé, de miután Viktor Juscsenko elnököt Viktor Janukovics követte az államfői tisztségben, a változás az ország NATO-val kapcsolatos addigi ambícióira is hatással volt. Az új ukrán vezetés, érzékelve a társadalom szövetséggel szembeni korábbi évtizedekből fennmaradt ellenérzését, módosított az ukrán külpolitika addigi prioritásain, s a NATO-tagság kérdése lekerült a napirendről, s továbbá a semleges országok listáját erősíti.³⁵

Grúzia aktívan hozzájárul a NATO által vezetett műveletekhez, és együttműködik a szövetségesekkel és más partnerországokkal is. A NATO–Grúzia kapcsolatok 1992-re nyúlnak vissza, amikor Grúzia csatlakozott az Észak-atlanti Együttműködési Tanácshoz. Az együttműködés elmélyült és kiszélesedett, miután Grúzia csatlakozott a Partnerség a Békéért programhoz 1994-ben. 1997-ben pedig az euró-atlanti Partnerségi Tanácshoz. 2003-ban a hangsúlyt a grúz reformfolyamatok erősítése kapta. 2006-ban egy intenzív párbeszéd folyamat vette kezdetét, hogy elősegítsék a mihamarabbi csatlakozást. 2008-ban megalakult a Grúzia Bizottság, amely központi szerepet játszik a felügyeleti folyamatok terén, illetve fórumaként szolgál mind a politikai konzultációnak, mind a gyakorlati együttműködésnek, hogy segítséget nyújtsanak a szövetségesek Grúziának az euró-atlanti törekvéseit illetően.³⁶ Szintén ebben az évben a NATO vezetői

³¹ <http://oroszvilag.hu/?t1=sajtoszemle&hid=2663>

³² <http://www.biztonsagpolitika.hu/?id=16&aid=1034>

³³ http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_49635.htm?selectedLocale=en

³⁴ http://biztpol.corvinusembassy.com/?module=corvinak&module_id=4&cid=110

³⁵ http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_37750.htm?

³⁶ http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_52131.htm?selectedLocale=en

kialakítottak egy egyéves Nemzeti Programot (ANP) az euró-atlanti békéért és stabilitásért, a kulcsfontosságú területeken szorosabb politikai, katonai és biztonsági együttműködésért. Az ANP-t az Egyéni Partnerségi Akcióterv váltotta, amely még szorosabb együttműködést ígért. NATO Összekötő Iroda jött létre Grúziában 2010-ben az ország reform-erőfeszítéseinek támogatására. A Katonai Bizottság (NGC) üléseinek középpontjában a katonai együttműködés áll. Fő célja a NATO-Grúzia katonai együttműködés, hogy segítse az országot a katonai és a védelmi kérdésekben, a stratégiai tervezésben, a védelmi reformok terén.³⁷ 2013-ban a NATO-tagállamok csapatain kívül ők voltak azok, akik a legnagyobb katonai erővel járultak hozzá a Nemzetközi Biztonsági Közreműködő Erőkhöz (ISAF) Afganisztánban. Tbiliszi továbbá jelezte, hogy kész részt venni 2014-ben is az afgán biztonsági erők segítségével, amíg az ISAF küldetése véget nem ér. Grúzia jelenleg a NATO-tagság elérésére a legesélyesebb szovjet utódállam.³⁸

4.2. A NATO-val együttműködő országok

Kutatásaim alapján ebbe a csoportba három országot sorolnék úgy, mint Azerbajdzsánt, Örményországot és Üzbegisztánt. Ők azok, akik nincsenek benne a NATO-tagságra váró országok listájában, azonban vannak olyan politikai, intézményes törekvések, amelyek az együttműködés tükrében keletkeztek anélkül, hogy a későbbiekben esetlegesen csatlakoznának.

Azerbajdzsán és a NATO aktívan együttműködnek a demokratikus államberendezkedés előremozdításában, az intézményi és védelmi reformok kifejlesztésében, illetve a gyakorlati együttműködés számos más területén. Azerbajdzsán arra törekszik, hogy az euró-atlanti szabványoknak megfeleljen, és hogy közelebb kerüljön a szervezet által nyújtott intézményekhez. Azerbajdzsán jelenleg hozzájárul csapatokkal az ISAF-hoz, Afganisztánban. Illetve a múltban is aktívan támogatta (1999 óta) a koszovói műveleteket. A NATO és Azerbajdzsán közti kapcsolatok 1992-re nyúlnak vissza, amikor Azerbajdzsán csatlakozott az Észak-atlanti Együttműködési Tanácsához. Az együttműködés folyamatosan nőtt, mivel az ország csatlakozott a Partnerség a Békéért programhoz 1994-ben. 1997 óta részt vesz a PFP, a Tervezési és Felülvizsgálati Folyamatában. 2002-ben támogatást nyújtott a NATO haderejének, mivel katonai egységeket küldött Afganisztánba. 2004. az az év, amikor ratifikálásra kerül az IPAP. Egy kétéves időszakra vonatkozóan állították fel a legfontosabb együttműködési területeket, ide tartozik a jó kormányzás és a demokratikus ellenőrzés, a védelmi és a biztonsági ágazat megfelelő működése, a védelmi tervezés és a költségvetés reformálása és a fegyveres erők átszervezése a NATO szabványoknak megfelelően. 2006-ban hivatalosan is megnyílik a NATO információs iroda az országban. 2009-ben fontos honvédelmi reformokon megy keresztül Azerbajdzsán. 2010-ben pedig elkészítésre került a harmadik IPAP program is.³⁹

Örményország és a NATO összefogtak a megfelelően működő demokratikus államberendezkedés működtetésében, az intézményi és védelmi reformok kialakításában, illetve a NATO segít fenntartani a békét az ország területén. Örményország intenzívebbé kívánja tenni a gyakorlati és politikai együttműködést a NATO-val annak érdekében, hogy közelebb kerüljön a szövetséghez, azonban nem törekszik a NATO-tagságra. A NATO és Örményország közötti kapcsolatok 1992-re nyúlnak vissza, amikor az ország csatlakozott az Észak-atlanti Együttműködési Tanácshoz. Az együttműködés elmélyült és kiszélesedett, miután 1994-ben társult a Partnerség a Békéért programhoz. A következő lépcsőfok 2002-ben következett be, amikor részvételt nyertek a PFP Tervezési és Felül-

³⁷ http://www.nato.int/cps/ar/natolive/topics_38988.htm

³⁸ http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_38988.htm?selectedLocale=en

³⁹ http://www.nato.int/cps/ar/natolive/topics_49111.htm

vizsgálati Folyamatába. 2004 óta szerepet vállalnak az ISAF-ban.⁴⁰ 2005 végén a NATO és Örményország megállapodtak az ország első Egyéni Partnerségi Akciótervében. Ekkor meghatározták a széles körű két éves időszakra szóló reformokat. 2007-ben megnyílt az országban hivatalosan is a NATO információs központ. 2009-ben hozzájárultak a szövetséges erők afganisztáni missziójához. A legutóbbi NATO–Örményország IPAP megállapodás 2011-ben született meg. Folyamatosan erősíteni fogják a politikai párbeszédet. A széles körű kooperáció azt jelenti, hogy Örményország a védelmi szférában tesz magasabb erőfeszítéseket, és hozzájárulnak a rendszeres konzultációhoz a szövetségesekkel politikai és biztonsági kérdésekben. Segítenek a terrorizmus és a korrupció elleni küzdelemben is. Mindezek mellett nagyon fontos, hogy Örményország az egyik legközelebbi szövetségese Oroszországnak, ami nem feltétlen a NATO-együttműködését erősíti. Így ezt az országot egy másik csoportosításban (Oroszország szövetségesei) is megemlítem.⁴¹

Üzbegisztán és a NATO közötti kapcsolatok 1992-ben kezdődtek, amikor Üzbegisztán csatlakozott az Észak-atlanti Együttműködési Tanácshoz. Kapcsolatrendszerük tovább mélyült 1994-ben, amikor aláírták a Partnerség a Békéért programot. Támogatásokat nyújtott a szervezet, hogy Üzbegisztán hazai reformfolyamatai felerősödjének. Rá egy évre, 1995-ben a két fél aláírt egy biztonsági megállapodást. 1996-ban megszületik az első IPAP. 2002-ben az ország csatlakozott a Tervezési és Felülvizsgálati Folyamatokhoz (PARP).⁴² Az Üzbegisztán–NATO kapcsolatok 2005 – az üzbég hatóságok által elkövetett andzsáni mézszállítás – után megszakadtak. Ekkor Üzbegisztán, avagy Taskent 180 napot adott Washingtonnak arra, hogy kivonja repülőgépeit és katonáit, illetve leszerelje ottani berendezéseit az ország területéről.⁴³ 2008-ban a kapcsolat újra fellendült, Üzbegisztán belépett a Tudomány a Békéért és Biztonságért (SPS) programjába, ahol megállapodásra jutottak súlyos vegyi anyagok megsemmisítéséről. 2012-ben pedig újra konkrét tárgyalások zajlottak Washington és Taskent között egy katonai operatív központ felállításáról, ami lényegében egy amerikai katonai bázis létrehozását jelenti Üzbegisztánban, amely talán a közép-ázsiai régió legfontosabb bázisa lehet. Így az USA kihúzta arról a feketelistáról az országot, amely az emberi jogok megsértésére hivatkozva gátolja a katonai együttműködést.⁴⁴ Párbeszéd zajlik még az euró-atlanti Partnerségi Tanács keretén belül is. Az itt érintett országok mind csatlakoztak a Partnerség a Békéért programhoz, ezt úgy is fel lehet fogni, mint egy fontos közbeeső lépést egy későbbi tagság felé vezető úton. Azonban fontos azt a tényt tisztázni, hogy a programhoz való csatlakozás egyik ország számára sem jelenti a későbbiekben az automatikus NATO-tagságot, de a program végrehajtásában való aktív szerepvállalás elősegítheti annak a kapcsolatrendszernek a kialakítását és erősítését, amelynek segítségével teljesíthetőbbé válnak a későbbiekben a NATO-tagság előfeltételei.⁴⁵

5. Oroszország szövetségesei

2000. október 10-én Oroszország, Kazahsztán, Belorusz, Kirgizisztán és Tádzsikisztán létrehozta az Eurázsiai Gazdasági Közösséget. 2010. július 1-től működésbe lépett a vámunió Oroszország, Kazahsztán és Fehéroroszország között, melynek elsődleges célja

⁴⁰ http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_67979.htm

⁴¹ http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_48893.htm?selectedLocale=en

⁴² http://www.nato.int/cps/ar/natolive/topics_22839.htm

⁴³ <http://www.origo.hu/nagyvilag/20050730tavozasra.html>

⁴⁴ http://www.orszvilag.hu/index.php?t1=posztiszovjet_terseg_es_a_vilag&hid=3326

⁴⁵ http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_22839.htm?selectedLocale=en

az egységes mértékű vámok alkalmazása és az azonos vámeljárási rend a tagállamok között. A jogrendszereik együttműködésének biztosítása abból a célból, hogy a közösség államainak területe jogi szempontból egységes területnek legyen tekinthető. Az egységes valuta kivételével gyakorlatilag a gazdaságpolitika minden területére kiterjedne, és bizonyos politikai jelleget is kapna. 2013. szeptember 4-én bejelentésre került, miszerint Örményország csatlakozik a vámunióhoz. A 2012-es moszkvai csúcstalálkozón ratifikálták az Eurázsiai Gazdasági Közösség államfői, hogy 2015-re előreláthatóan aláírják a megállapodást az Eurázsiai Gazdasági Unióról. Az orosz szövetség ellenére természetesen együttműködnek a NATO-val, annak ellenére, hogy nagy valószínűséggel egyikőjük sem lesz tagja sohasem a szervezetnek.

Belorusz és Oroszország e nemzetközi szövetségeknél is magasabb fokú és szélesebb körű integráció megteremtésére törekedtek. A közeledés első lépcsőfoka 1994-re tehető. Ekkor a két állam eltörölte az egymás közötti vámokat, majd egy évvel később Kazahsztánnal együtt egy vámszövetség létrehozásában állapodtak meg. 1996. április 2-án pedig már létrejött Oroszország és Belorusz államközössége. 1997. április 2-án az együttműködés elmélyítését célzó szerződés nyomán létrehozták az Orosz-Belorusz Szövetségi Államot. A társulásból mindkét félnek számos előnye fakadt. Oroszország államhatalma akkor igen gyenge volt, s egyre inkább félt a NATO keleti irányú terjeszkedésétől, így védve érezhették magukat. Látens oknak pedig megnevezhető egyfajta integrációt mélyítő dominóelv elindítása a FÁK országainak körében. Belorusz pedig függetlenné nyilvánítása óta közeledik a testvérnemzet felé, s nem elhanyagolható az a tény, hogy Oroszország gazdaságilag és energetikailag erősített az országon.⁴⁶ Azonban őket még egy másik csoportban is szeretném megemlíteni, még pedig a NATO további bővítését elutasító országok között, hiszen ő és Oroszország egyértelműen hangsúlyozva elítélik a csatlakozást.

Kazahsztán külpolitikájára jellemző a sokoldalúság, a párbeszéd és az együttműködés kifejlesztése főként Oroszországgal, ezen kívül Kínával, az USA-val, az Európai Unióval, Közép-Ázsia államaival és a muzulmán világ országaival is. A köztársaság a stabilitás és a biztonság megőrzése érdekében teszi a legnagyobb erőfeszítéseket nemzetközi és regionális szinten egyaránt. Sokirányú külpolitikája módot adott arra, hogy egyszer csak a nemzetközi politika sűrűjében találja magát, és képes legyen egyidejűleg megőrizni az egyensúlyt és az egyenlő távolságot nagy államok között. Megegyezéseket kötött a közép-ázsiai országokkal az örök barátságról, ami alapja lehet a jövőbeni egyesülésnek. Kazahsztán résztvevője számos regionális integrációs egyesülésnek, olyanoknak, mint az Eurázsiai Gazdasági Közösség, a Sanghaji Együttműködési Szervezet, Független Államok Közössége. Aktív politikát folytat nemzetközi és regionális szervezetekben, az ENSZ-ben, az EBESZ-ben. Fontos számukra az együttműködés nemzetközi kulturális-humanitárius szervezetekkel és pénzintézetekkel. Kazahsztán aktívan együttműködik a NATO-val a demokrácia kialakításában, intézményi és védelmi reformok előremozdításában, és kifejlesztettek gyakorlati együttműködések számos más területen. Részt vesznek a PFP-ben, az IPAP-ban. A katonai NATO-hoz azonban nem áll szándékukban csatlakozni.⁴⁷

Kirgizisztán 1990-ben a térség legdemokratikusabb államaként kezdte meg független életét. A volt szovjet tagállamok közül egyedül itt nem sikerült a kommunista pártelitnek átmentenie a hatalmát. Azonban igen hamar a posztszovjet országokban kialakuló hagyományok útjára lépett, mivel rendszere egyre korruptabb lett. Kirgizisztánnak sok kihívással kell megküzdenie, ilyen a jogrendszer fenntartása, az emberi jogok kérdése vagy a nemzetiségi feszültségek kezelése. A Szovjetunió felbomlása után a

⁴⁶ http://www.grotius.hu/doc/pub/LXREDC/2011_166_zimmerer_gabor_az_orsosz-belorusz_jovokep.pdf

⁴⁷ http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_49598.htm?selectedLocale=en

legsúlyosabb etnikai színezetű zavargásokat élte át.⁴⁸ 1992-ben Kirgizisztán tagja lett az ENSZ-nek és az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezetnek. 2010-ben folyamatos véres zavargások alakultak Kirgizisztán területén az üzbégek és kirgizek között. Az ország egyedül nem volt képes megfékezni a déli részén dúló etnikai konfliktusokat, így Oroszországtól kért katonai segítséget. Az oroszok katonáikkal nem szeretettek volna beavatkozni, de humanitárius segítséget ígértek, miközben a kirgiz kormány felhatalmazta csapatait, hogy figyelmeztetés nélkül lőjenek az ott felgyűlt tömegbe. Az etnikai problémák mellé azonban még más nehézségek is társulnak. A Kirgiz Köztársaság együttműködik a NATO-val a Partnerség a Békéért programban és az euró-atlanti Partnerségi Tanácsban, és rendelkezik IPAP-al. A NATO és Kirgizisztán kifejlesztett egy gyakorlati együttműködést azzal a céllal, hogy fokozza a regionális és a globális biztonságot.⁴⁹ Kirgizisztán számtalan alkalommal kinyilvánította, hogy nem szeretne a katonai NATO-hoz csatlakozni, s inkább az orosz szövetségese felé húz. Erre az egyik legjobb példa, amikor 2009-ben a kirgiz parlament úgy döntött, hogy megnehezíti az amerikai elnök és az Egyesült Államok dolgát. A kirgiz képviselők megszavazták a területükön lévő, stratégiai jelentőségű Manasz légitámaszpont bezárását, ez a döntés az Afganisztánban harcoló szövetséges erőknek nagy érvágást jelentett, a Közel-Keleten ugyanis ez volt az egyetlen logisztikai és utánpótlásbázisuk. A későbbiekben kiderült, hogy az ország ezekben az időkben nagy összegű (2 milliárd dollár) pénzügyi segítségnyújtást kapott Moszkvától, bár tagadták, hogy ennek bármi köze is lett volna a bérleti szerződés felmondásához.⁵⁰

Tádzsikisztán 1994. november 6-án jelentette ki alkotmányában, hogy szuverén, demokratikus, alkotmányos, szekuláris, egységes állam lesznek. A NATO szervezetéhez való csatlakozástól elzárkóznak. Azonban a nemzetközi rendszerben aktívan részt vesznek. Együttműködik az EU-val, az EBESZ-szel. 1992. március 2. óta tagja az ENSZ-nek, 1991 óta a Független Államok Közösségének. Az országban nagy hangsúlyt kell fordítani a kábítószer és a terrorizmus elleni küzdelemre. Az ENSZ támogatásával folyamatos lépéseket tesznek, hogy megszüntessék közösen ezeket a negatív jelenségeket. A NATO-hoz fűződő viszonyai csak megállapodásszerűek. 2009-ben területükön átengedték az Afganisztánba tartó szövetséges csapatokat. Akkor az országúti és a vasúti szállítást engedélyezték, mivel már az ország légifolyosóit korábban szabaddá tették az amerikai gépek előtt. 2013-ban pedig egyezményeket írtak alá, amelyek szerint 2014 végéig úgynevezett Fegyver- és Muníció-Hatástanító (WAD) csapatok fognak tevékenykedni a közép-ázsiai országban. Elsősorban az illegálisan felhalmozott veszélyes fegyverek és lőszerkegyűjtése lesz a cél a lakosságtól, valamint azoknak a határokon átnyúló csempészésének visszaszorítása. A NATO-nak Tádzsikisztánnal '92-es Észak-atlanti Együttműködési Tanácshoz való csatlakozás után, 2002-től kezdődött meg az együttműködése, amikor csatlakoztak a Partnerség a Békéért programhoz. Aktívan együttműködnek a terrorizmus elleni harcban. Az Egyéni Partnerségi Program határozza meg a kooperáció fő prioritásait.⁵¹

Örményország földrajzi elszigeteltsége miatt hamar rájött arra, hogy nem tud integrálódni nyugatra, avagy a NATO irányába, így az ország egyetlen garanciája Oroszország, illetve Moszkva számára is az egyetlen megbízható szövetséges a Dél-Kaukázusban lévő Jereván.⁵² Már az előző fejezetben kifejtettem, hogy Örményországnak területi viszállya van a sokkal erősebb Azerbajdzsánnal Karabah hovatartozásáról. Hegyi-Kara-

⁴⁸ http://www.nato.int/cps/ar/natolive/topics_49607.htm

⁴⁹ http://en.ria.ru/military_news/20130319/180113424.html

⁵⁰ http://kitekinto.hu/amerika/2009/02/20/kirgizisztan_szavazott_jenkik_haza/#.UuEVDLH-00

⁵¹ http://www.nato.int/cps/ar/natolive/topics_50312.htm

⁵² <http://oroszvilag.hu/?t1=sajtoszemle&hid=4249>

bahot az örmények irányítják, azonban az azeri hadsereg évtizedek óta körbeveszi. Az örmények azért tudják megtartani ezt a területet, mert az oroszok mellettük vannak, mivel több ezer orosz katonát állomásoztatnak az országban. Ennek az Örményországban lévő orosz katonai bázisnak köszönhetően az azeriek nem támadnak. Majd az örmények egyre inkább közeledtek a nyugati szövetség felé, így az oroszok váratlanul fegyvert adtak el az azerieknek 1,5 milliárd dollár értékben. S ezek után Putyin Moszkvában közölte az örmény elnökkel, hogy a Nyugat felé közeledésük, Karabah elvesztésével fog jární. Az örmény elnök helyben bejelentette, hogy nem nyit tovább semmilyen nyugati kezdeményezés felé.⁵³ Majd szintén ebben a 2013-as évben bejelentésre került, hogy Örményország csatlakozik az orosz vámunióhoz, és részt akarnak venni a tervezett Eurázsiai Gazdasági Unió létrehozásában is.⁵⁴

5.1. A NATO további bővítését elutasító országok

Oroszország és Belorusz az a két szovjet utódállam, melyek kategorikusan elutasítják a NATO keleti irányú, szovjet utódállamokra kiterjedő bővítését.

Oroszországban mind a politikai elit, mind a társadalom megkérdőjelezi a NATO létének szükségességét, a csatlakozás kérdése reálisan fel sem merül. Nincs olyan orosz politikai erő, politikai párt, mely a NATO-val való kapcsolatok elmélyítését (a tagságot) tűzné ki célul. A kormány egyértelműen elutasítja a csatlakozást, így a médiában is megjelent egy NATO-ellenesség képe. Rendszeresen jelennek meg orosz újságokban olyan cikkek, amelyeknek a címében „a NATO kimúlása” vagy „a NATO elutasítja az orosz javaslatokat” olvashatóak.⁵⁵ Az állampolgárok számottevő része egyszerűen nem tud eleget a jelenlegi szövetségről, és néha még annál is kevesebb fogalmuk van a NATO–Oroszország együttműködéséről. A Szervezettel kapcsolatban sok-sok beidegződött sztereotípiát találhatók. Az ellenséges nézetnek a fő összetevői azokra a vádakra összpontosítanak, amelyek szerint a NATO katonai infrastruktúrája bekeríti az Orosz Föderációt, hogy a szövetségesek többsége oroszfóbiás. A NATO tevékenységét törvénytelennek, nem hatékonynak vagy a nemzetközi békére veszélyesnek tartják. A történelmi egyenlőtlenség mítoszán alapul, hogy a hidegháború idején a NATO szükségképpen egy ellensúlyt képviselt a Varsói Szerződéssel szemben, de ez utóbbi felbomlott, akkor hát miért létezik még mindig a szövetség? Remélhetőleg minél több információ lesz elérhető az évek eltelté során, annál inkább megváltoznak majd a vélemények is.⁵⁶ Látható jelei vannak a nézetkülönbségek felszámolásának. Azok az újságok, amelyek korábban negatív főcímetek adtak a NATO-ról szóló cikkeiknek, mostanság meglehetősen sok helyet szánnak az NRC együttműködés ecsetelésére, és nagyon aprólékos információkat közvetítenek a szövetségesek politikáját és lépéseit illetően. Minden említésre méltó projekt, amelyet a NATO és Oroszország közösen bonyolít le, hatalmas sajtóvisszhangot kap. Ahogy az együttműködéssel kapcsolatos tennivalók hónapról hónapra sokasodnak, úgy nő annak a lehetősége is, hogy az emberek észrevegyék az új partnerség előnyeit.⁵⁷ Az orosz vezetők szerint az egypólusú világrend elfogathatatlan. Az egyeduralkodás a világban valami olyasmi, ami egyszerűen nem engedhető meg. Elfogadhatatlan egy olyan világrend, ahol egyetlen ország hozza meg a döntések mindegyikét, még ha az olyan komoly és befolyásos ország is, mint az Egyesült Államok, egy ilyen instabil és konfliktusoktól terhelt világban.

⁵³ <http://444.hu/2013/11/30/jonnek-az-oroszok/>

⁵⁴ <http://mno.hu/kulfold/az-ormenyek-az-orosz-vamuniot-valasztottak-1182106>

⁵⁵ http://www.nato.int/docu/review/2011/NATO_Russia/lessons-optimism/HU/index.htm

⁵⁶ <http://www.nato-russia-council.info/en/documents-glossaries/>

⁵⁷ <http://www.nato-russia-council.info/en/>

Belorusz különleges tendenciákat felmutató szovjet utódállam, 1994 óta Lukasencko-rezsimként ismeri a világ, nemzetközi legitimitása rendkívül gyenge, autoriter berendezkedése miatt állandó kritikákat kap. A legelső NATO-kapcsolat még 1995-ben kezdődött, mikor csatlakoztak a PFP programhoz. Majd szépen lassan Fehéroroszország kifejlesztett egy Egyéni Partnerségi Akciótervet, mely gyakorlati együttműködést alakított ki olyan területeken, mint például a polgári veszélyhelyzeti tervezés, a válságkezelés, a fegyverzet-ellenőrzés, a légvédelem és a légiforgalmi irányítás, a távközlés és az információfeldolgozás, valamint a nyelvi képzés és a katonai oktatás. Ezen felül folyamatos párbeszéd zajlik az Euró-atlanti Partnerségi Tanács között is. A NATO képviselői aggodalmuknak adtak hangot amiatt, hogy nincs előrelépés a demokratikus reformok terén. Ennek ellenére úgy gondolják, hogy a szövetségesek nyitva tartják a kommunikációs csatornákat a gyakorlati együttműködés és az érdekegyeztetések hasznára.⁵⁸ Az eddig kialakított programok, intézményi rendszerek ellenére is ellenzi a belorusz kormány a csatlakozás gondolatát. Sőt 2011. november 4-én az a vélemény fogalmazódott meg, hogy a NATO egy terrorista szervezet. Úgy nyilatkoztak, hogy az a szervezet, amely elrabolhatja egy szuverén állam vezetőjét, majd azt megkínózza és kivégzi, az nem normális szervezet, hanem terroristák csoportja. Ennek következtében egy esetleges szövetséges terrortámadásról kezdtek el rémhíreket szövegetni, aminek eredményeképpen óvintézkedéseket tettek. A belorusz állam területi egységeket hozott létre, hiszen úgy gondolták, hogy így a saját lakóterületükön sokkal hatékonyabbak lesznek a civil katonák, mint egy állami hadsereg. Ők mind hétköznapi emberek, akik dolgoznak, élnek a mindennapi életüket, háborúban azonban azonnal hadrendbe állnak. Mindazonáltal sokkal olcsóbb fenntartani őket, mint egy profi hadsereget.⁵⁹

5.2. Semleges országok

A semlegesség jelentősége napjainkban átalakulóban van, már nem köthető annyira a hidegháborús korszak jelentéstartalmához, inkább egy olyan rugalmasan értelmezhető állami magatartási forma, amelyet a nemzetközi események alakulása és az ezektől függő érdekei mentén az adott ország szabadon alakít. A pártatlanság egyúttal nem jelent passzivitást, hiszen a periférikus helyzettől tartva az országok rájöttek, hogy egy globális világban a semlegesség nem jelenthet elszigetelődést a nemzetközi életben, és nem zárja ki a különböző együttműködési formák meglétét. A posztszovjet térségben Moldova és Türkmenisztán alkotmányuk szerint egyértelműen a semlegesség biztonsági modelljét választották 1991-es megalakulásuk óta. Ők nem kívánnak tagjai lenni semmilyen nemzetközi katonai szövetségnek, illetve nem szeretnének részt venni az ENSZ-műveletekben sem. Ukrajna semlegessége már kicsit komplikáltabb.

Türkmenisztánt Észak-Korea után a világ második legzártabb országaként tartják számon. A közép-ázsiai régió országai közötti kivétel, hiszen bármilyen szoros történelmi szálak is kötik össze a szomszédokkal, mégis igyekszik napjaink szövevényes világában távol maradni a különböző szövetségektől és integrációktól. Tehát nem szeretne tagja lenni semmilyen nemzetközi katonai szövetségnek, illetve nem vesz részt ENSZ-műveletekben sem. Minden idegen országgal való vitás kérdést az ENSZ keretein belül kívánnak megoldani. Nem szándékozik csatlakozni politikai, gazdasági vagy katonai szövetségekhez vagy tömbökhöz. A hadseregének erejét, hatalmát a béke és biztonság megóvására korlátozzák. Minden állammal egyenrangú kapcsolatot tartanak fenn.⁶⁰ 1991. december 21-én ugyan csatlakoztak a FÁK-hoz, de 2005-ben lemondtak a teljes jogú

⁵⁸ http://www.nato.int/cps/ar/natolive/topics_49119.htm

⁵⁹ http://fn.hir24.hu/vilag/2008/10/08/oroszorszag_feheroroszorszag_nato/

⁶⁰ http://www.nato.int/cps/ar/natolive/topics_50317.htm

tagságról, és viszonyukat partnerségi kapcsolatra korlátozták, ami egyértelműen azt mutatja, hogy ettől kezdve még kisebb figyelmet és jelentőséget tulajdonítottak a szervezetnek. A türkmének próbáltak távol maradni a szervezettől, ezzel is nyomatékosítva a teljes önállóság és függetlenség iránti elkötelezettségüket. Az ENSZ-nek 1992 óta tagja, ám nem vesznek részt a szervezet műveleteiben. 1994. május 10-től a posztsovjettérség összes államával együtt ők is a NATO békepartnerségi programjának a résztvevői lettek. 1995-ben pedig megállapodás született a NATO–Türkmenisztán viszonylatban az ország első egyéni partnerségi programjáról. Az Oroszországgal való együttműködést elősegítő, úgynevezett kollektív biztonsági megállapodást azonban nem írták alá. A politikai elit célja egy semleges, minden szempontból a világtól hermetikusan elzárt társadalom létrehozása.⁶¹

Moldova a köztársaság alkotmánya szerint semleges állam, a saját területi épsége érdekében. Az ország politikai érdekeit meghatározza a területén végbemenő konfliktus. A hivatalosan Moldovához tartozó Dnyeszter-mellék 1990. szeptember 2-án nyilvánította ki függetlenségét, azonban a világ egyetlen országa sem ismeri el önállóságát. A terület hovatartozásából eredő vitákból adandóan 1992. július 21-én aláírt békekötés értelmében a moldovai hatóságoknak nincs semmilyen beleszólása a terület politikájába. Oroszország azonban ebben az ellentétben hajlandó a Moldovai Köztársaságot segíteni a területi egysége helyreállításában, ha Moldova teljes mértékben lemond a NATO-hoz való csatlakozásról.⁶²

Ukrajnáról a NATO még a 2008-as bukaresti csúcstalálkozón úgy nyilatkozott, hogy a későbbiekben a NATO tagja lesz, ám a továbbiakban az együttműködést Ukrajna készsége határozza meg. NATO–Ukrajna kapcsolatok hivatalosan 1991-ben indultak meg, amikor Ukrajna csatlakozott az Észak-atlanti Együttműködési Tanácshoz. Néhány évvel később, 1994-ben Ukrajna lett az első a Független Államok Közösségének tagállamai közül, akik csatlakoztak a Partnerség a Békéért programhoz. Az ország igen hamar bizonyította azt, hogy hozzájárul az euró-atlanti biztonsághoz, és érdemes arra, hogy tagjává váljon. 1997-ben létrejött a NATO–Ukrán Bizottság, hogy meghatározzák az elveket és intézkedéseket a további fejlesztésekhez. 2002 novemberében elfogadták a NATO–Ukrajna cselekvési tervet, amely támogatja Ukrajna reform-erőfeszítéseit az euró-atlanti integráció felé vezető úton. 2005-ben a NATO vezetői támogatásukról biztosították az új ukrán kormányt. Nyilatkoztak, hogy intenzív intézkedéseket tesznek, melyeknek célja, hogy fokozzák a NATO és Ukrajna közötti együttműködést a kulcsfontosságú reformok területén. A bukaresti csúcstalálkozón (2008) a szövetséges vezetők egyetértettek abban, hogy Ukrajna a NATO tagjává válhat a jövőben. Az Ukrajnában 2009-ben bekövetkezett hatalmváltás – Viktor Juscenko elnököt Viktor Janukovics követte az államfői tiszt-ségben – az ország NATO-val kapcsolatos addigi ambícióira is hatással volt. Az új ukrán vezetés – érzékelve a társadalom NATO-val szembeni, korábbi évtizedekből fennmaradt ellenérzését – módosított az ukrán külpolitika addigi prioritásain, s a NATO-tagság kérdése lekerült a napirendről. 2010-ben az újonnan megválasztott elnök világossá tette, hogy miközben már jelenleg nem folytat a NATO-val tagsági célú együttműködést, azért fenn kívánja tartani a meglévő kapcsolatokat, és teljesíti a meglévő megállapodásokat. A chicagói csúcstalálkozón (2012) hangsúlyozták, hogy Ukrajna egy független, szuverén, stabil, szilárd alapokon fekvő és demokratikus állam.⁶³

⁶¹ <http://www.rferl.org/content/article/1144519.html>

⁶² http://www.nato.int/cps/en/natolive/news_101431.htm

⁶³ http://www.nato.int/cps/ar/natolive/topics_37750.htm?

6. Az ukrán–orosz válság aktualitása

6.1. A krími konfliktus

1921-ben alakult meg a Krími Autonóm Szovjet Szocialista Köztársaság, mely a volt Szovjetunióhoz tartozott. Majd 1946-ban megszüntették autonómiáját, és krími területté alakult, 1954-ben pedig – Ukrajna és Oroszország egyesülésének 300. évfordulója tiszteletére, a két nép barátságát demonstrálandó – az Ukrán Szovjet Szocialista Köztársasághoz csatolták. 1991-től a Krím autonóm köztársaság lett Ukrajnában.⁶⁴ A krími lakosok két, egymással merőben szemben álló álláspontra helyezkednek. Ez abból adódik, hogy az ukrán területen lévő Krím lakosságának túlnyomó többsége orosz nemzetiségű, így ők azt akarják, hogy Krím szakadjon el Ukrajnától, és csatlakozzon Oroszországhoz. Mások Ukrajna területi egységének megőrzése mellett szállnak síkra.

A jelenlegi polémia 2014-ben kezdődött, amikor is Kijevben megbuktatták az oroszbarát Viktor Janukovicsot, és az ukrainai oroszok máig nem ismerik el az új vezetést. Oroszország pont ez használta ki, hogy az ukrán központi hatalom nem legitim, és a kisebbségeket nem tudják kordában tartani.⁶⁵

Március 1-jén Moszkva katonai ellenőrzés alá vonta Ukrajnát, hogy segítse a Krím-ben ragadt oroszokat. Putyin a hadgyakorlatra hivatkozva készültségbe helyezett egy 150 ezer katonából álló haderőt, majd helikoptereket küldött Szevasztopolba, azon belül Oroszország nemzetközi szerződésben bérelt támaszpontjára. A tengerészgyalogosok is fenyegetően körbevettek a városban egy ukrán határellenőrző pontot. Az ukrán parlament felszólította Oroszországot, tartsa tiszteletben Ukrajna függetlenségét, állítsa le az ország területi integritását fenyegető lépéseket, ugyanakkor határozatban felkérte az Egyesült Államokat és Nagy-Britanniát, hogy garantálják Ukrajna szuverenitását.⁶⁶

Elsőnek a nép az Ukrán Haditengerészet és az orosz Fekete-tengeri Flotta támaszpontján, vagyis Szevasztopolban nyilvánította ki elszakadási szándékát Ukrajnától. Az új államot Krími Köztársaságnak neveznék. Március 16-án már meg is tartották a népszavazást a területen, amelyen a leadott voksok 93%-a az Ukrajnától való elszakadás mellett állt ki, avagy az Oroszországhoz való csatolás mellett voksoltak.⁶⁷

Március 18-án bejelentették a Krím egyesülését Oroszországgal, így a föderáció összesen 84 szubjektumra növekedett. Ezek után az ukrán kormánynak semmilyen befolyása sincs a krími történésekre, sem politikailag, sem gazdaságilag, sem pedig katonailag. Ukrajna elvesztette a félszigetet.⁶⁸

6.2. A krími konfliktus következményei

A területi anektálás súlyos nemzetközi szerződések áthágását jelenti. 1994-ben Budapesten írták alá az Ukrajna atomleszereléséről szóló megállapodást, ahol biztonsági garanciát nyújtó államként szerepelt az USA, Nagy-Britannia és Oroszország. A szerződés elvben most is hatályos. Ez a körülmény különösen durvává teszi az orosz fegyveres beavatkozást. A Krím félsziget Oroszországhoz való csatolása az ENSZ alapokmánya, a helsinki záróokmány, az 1997-es orosz–ukrán barátsági és együttműködési szerződés, az 1997-es kétoldalú bázis megállapodás és az 1994-es budapesti memorandum megsér-

⁶⁴ <http://www.bestpravo.ru/sssrgn-praktika/r7p.htm>

⁶⁵ http://www.blikk.hu/blikk_aktualis/megszalltak-az-oroszok-a-krimet-2239709

⁶⁶ <http://www.kronika.ro/kulfold/orosz-ukran-konfliktus-fenyeget>

⁶⁷ <http://www.kmu.gov.ua/>

⁶⁸ http://hvg.hu/vilag/20140318_Basescu_Putyin_a_Szovjetunio_hatarait_aka

tését jelentené. Az ENSZ, a NATO, a nyugat-európai államok, az Egyesült Államok korábban már jelezték, hogy a végeredményétől függetlenül a népszavazást illegitimnek minősítik, és annak eredményét nem ismerik el.⁶⁹

Mihail Gorbacsov volt szovjetvezető úgy véli, hogy egy új hidegháború kialakulásával fenyeget a krími válság, amely konfliktus oka alapvetően a Szovjetunió szétbomlásának körülményeiben rejlik. Ezen kívül arra szólította fel Vlagyimir Putyin orosz és Barack Obama amerikai elnököt, hogy közösen találjanak megoldást az ukrajnai válságra, amelynek okai szerinte a Szovjetunió felbomlásában keresendők.⁷⁰

Putyin az Eurázsiai Unióval, a vámunióval szeretné valamilyen intézményes szinten is egy akolba terelni a közel-külföldet, az egykori szovjet utódállamokat. Ennek elsősorban gazdasági és reálpolitikai oka van, hiszen szeretné saját kezébe venni, de legalábbis ellenőrzése alatt tartani ezeknek az országoknak a gazdaságát, nyersanyagait vagy iparát, emellett szeretné az orosz érdekszféra határait ismét a lehető legmesszebb kitolni. Ukrajna esetében még számba kell venni a jelentős kulturális és érzelmi töltetet is, ez az ország ugyanis sokak szerint az orosz civilizáció bölcsője.⁷¹

Ukrajna számára ebben a konfliktusban a lét a tét. Miközben az USA és Oroszország éppen egymás valódi erejét méregeti, addig Janukovics számára két választási lehetőség volt. Az egyik, hogy aláírja az EU-val a megállapodást, és akkor a következő naptól kezdve leáll a gazdaság, megszűnik az orosz export, és nem jön több gáz. A másik lehetőség az volt, amit végül az ukrán elnök választott, hogy nem írta alá a megállapodást, de az oroszok ölelése elől is igyekszik kitérni, miközben Kijevet tüntetők tízezrei veszik meg szállás alá. A NATO-országok nyíltan támogatták az ellenzékét.⁷²

Ez a konfliktus számos kérdést felvet számomra. Vajon az ukrán kormány akar-e még küzdeni a Krímért, vagy az eddigi passzivitásuk arra utal, hogy a félsziget elvesztését elfogadták? Az orosz hadsereg tervez-e más területeket is megszállni? Mit tesz a NATO, mennyit néz el, és mikor jön el az a pillanat, amikor már muszáj lesz erőt mutatnia? A NATO és Oroszország mostani egymásnak feszülésének milyen következményei lesznek? Visszajön a hidegháborús ellenségeskedés?

Kérdésként vetődik fel továbbá, mennyire éri a felelősségét a Nyugat és a jelenlegi ukrán hatalom abban, hogy a radikális utcai tüntetéseket támogatva meggyengítették az ukrán állam intézményeit (rendőrség, hadsereg, államfő, parlament), ami az orosz katonai beavatkozáshoz vezetett.

7. Következtetések

Az értekezés kutatási céljaként megjelölt kérdések részletes kifejtését és elemzését az egyes fejezetekben végrehajtottam.

A Varsói Szerződés és a Szovjetunió felbomlását, illetve a hidegháború befejezését követően kialakult új biztonságpolitikai környezetnek és merőben más viszonyrendszerének köszönhetően megteremtődtek a korábbtól lényegesen különböző kapcsolatok kialakításának és fejlődésének feltételei a NATO-val. A szövetség a hidegháború befejezése óta a posztsovjet térséggel való konstruktív, együttműködési kapcsolatok fejlesztését a biztonság és a stabilitás kulcsfontosságú elemének tekintette. Éppen ezért a NATO a kapcsolatok kezdetétől fogva igyekezett a tagállamokat az európai biztonsági folyamatok

⁶⁹ <http://www.biztonsagpolitika.hu/?id=16&aid=1405&title=eu-figyelo-2014-marcus>

⁷⁰ http://hvg.hu/vilag/20140314_Uj_hideghaborut_vizional_Gorbacsov

⁷¹ http://kitekinto.hu/europa/2013/12/09/nincs_ertelme_forradalmat_csinalni_ukrajnaban/#.UziFQ6h_ug4

⁷² <http://www.kmu.gov.ua/>

megfelelő súlyú, de nem túlsúlyos részvevőjeként kezelni, kialakítani az együttműködést, és hozzásegíteni őket a kialakulóban lévő új európai és világrendhez.

1990 után sor került a NATO történetének addigi legnagyobb bővítési hullámaira, ami fontos állomást jelentett az európai geopolitikai átrendeződési folyamatban, és végső soron kedvezően befolyásolta a közép- és kelet-európai térség országainak a biztonsági helyzetét. A NATO elmúlt két évtizedben végrehajtott bővítései közvetve vagy közvetlenül érintették a szovjet utódállamokat, így a három balti ország 2004-ben a szervezet tagjává vált, míg a többi szovjet utódállam nagy része a NATO együttműködési programjaiban vesz részt.

A NATO a nyitott ajtók politikáját folytatva számos programmal és tervvel szándékozik elősegíteni a csatlakozni kívánó országok esélyeit a szervezetbe való bejutáshoz. Azonban ezen projekteken való részvétel nem egyértelműsíti a későbbi csatlakozást. Nézzük csak Oroszország példáját, 1994. június 22. óta tagja a Partnerség a Békéért programnak, azonban egyértelműen leszögezhető, hogy Oroszország nem szeretne NATO-tag lenni, sőt a többi posztszovjet államban is szeretné megakadályozni a csatlakozást. Azonban a közösen kialakított programok és a NATO–Oroszország Tanács felállítása megítélésem szerint abból az okból működik a mai napig, hogy Oroszország felismerte, hogy elemi, mindenekelőtt gazdasági érdeke a Nyugattal való partneri kapcsolat megőrzése. Tény, hogy Oroszország – mint a multipoláris világ egyik meghatározó nemzetközi szereplője – ellenzi a NATO keleti bővítését, a szövetség terjeszkedésében saját biztonsága veszélyeztetését látja.

A Szovjetuniót felváltó Független Államok Közösségének mozgató eleme egyértelműen Oroszország lett. Mint jogutód próbálja fenntartani a térségben a vezető szerepet, s nem titkolt terve, hogy 2015-re megalkotják az Eurázsiai Uniót, amely lényegében a Szovjetunió vagy a cári Nagy-Oroszország visszaállítása, bár a jogelődjénél jóval gyengébb gazdaságilag és katonailag is. Azonban nagyhatalmi kapacitását még mindig meghatározza a geopolitikai helyzete, a nukleáris ereje, a nagyszámú interkontinentális ballisztikus rakétája és az energetika politikája.

Megállapítható, hogy a NATO – mint a legnagyobb katonai tömb – komoly együttműködési potenciállal rendelkezik a posztszovjet térségben. A legerősebb kapcsolatot Grúziával ápolja, mely ország jelen helyzetben a NATO-tagságra a legesélyesebb ebben a térségben. Azerbajdzsán és Üzbegisztán is egyre közelebb kerül a szervezethez, bár más tartalommal.

Az Eurázsiai Gazdasági Közösségnek köszönhetően Oroszország legközelebbi szövetségeseinek tudhatja Beloruszt, Kazahsztánt, Kirgizisztánt, Tádzsikisztánt és Örményországot. Ezen országoknak a NATO-tagság véleményem szerint teljes mértékben esélytelen.

A semleges Türkmenisztán, Moldova és Ukrajna jövője pedig még kétséges. Hovatartozásukat a későbbi biztonságpolitikai érdekeik fogják eldönteni, illetve az a nemzetközi környezet, mely az ukrán–orosz konfliktus nyomán 2014-től kialakulni látszik.

8. Rövidítések jegyzéke

ALTBMD: Active Layered Theatre Ballistic Missile Defence (Aktív Rétegzett Hadszín téri Rakétavédelem)

ANP: Annual National Programme (Éves nemzeti program)

BT: Biztonsági Tanács

CFE: Conventional Armed Forces in Europe (Hagyományos fegyveres erők Európában)

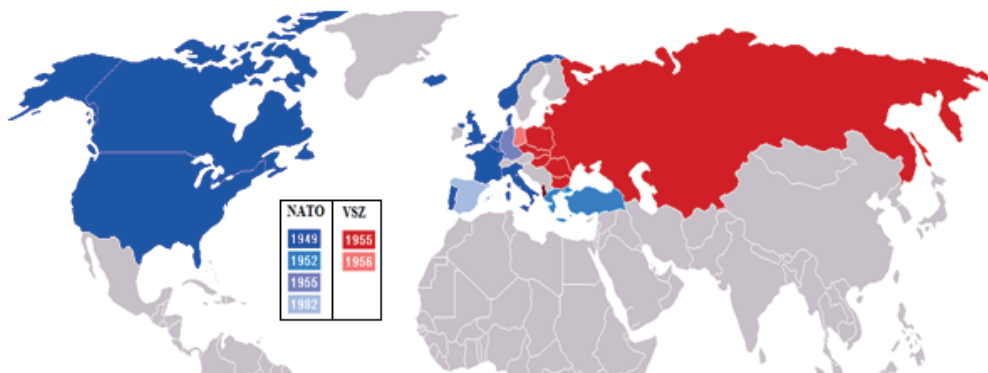
CSTO: Collective Security Treaty Organization (Kollektív Biztonsági Szerződés Szervezete)

DCI: Defence Capabilities Initiative (Védelmi Képesség Fejlesztési Program)
EBESZ: Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet
ENSZ: Egyesült Nemzetek Szervezete
EU: Európai Unió
FÁK: Független Államok Közössége
ICI: Istanbul Cooperation Initiative (Isztambuli Együttműködési Kezdeményezés)
IMF: International Monetary Fund (Nemzetközi Valutaalap)
IPAP: Individual Partnership Action *Plan* (Egyéni Partnerségi Akcióterv)
ISAF: International Security Assistance Force (Nemzetközi Biztonsági Közreműködő Erő)
MAP: Membership Action Plan (Tagsági Akcióterv)
MJO: *Major Joint Operation* (*Nagyobb Összhaderőnemi Művelet*)
NATO: North Atlantic Treaty Organisation (Észak-atlanti Szerződés Szervezete)
NACC: North Atlantic Cooperation Council (Észak-atlanti Együttműködési Tanács)
NDK: Német Demokratikus Köztársaság
NGC: NATO-Georgia Commission (NATO-Grúz Bizottság)
NRC: NATO-Russia Council (NATO-Orosz Tanács)
NRF: NATO Response Force (NATO Reagáló Erő)
NSZK: Németországi Szövetségi Köztársaság
PAP-DIB: Partnership Action Plan on Defence Institution Building (Védelmi Intézmények Építésének Partnerségi Akcióterve)
PARP: Planning and Review Process (Tervezési és felülvizsgálati folyamat)
PCC: Partnership Coordination Cell (Partnerségi Koordinációs Részleg)
PfP: Partnership for Peace (Partnerség a Békéért program)
SJO: Smaller Joint Operation (Kisebb Összhaderőnemi Művelet)
SOFA: Status of Forces Agreement (Fegyveres erők jogállásáról szóló megállapodás)
SPS: Science for Peace and Security (Tudomány a Békéért és Biztonság program)
SZSZKSZ: A Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége, Szovjetunió
SZU: Szovjetunió
VSZ: Varsói Szerződés
WAD: Weapons and Ammunition Disposal (Fegyver és Muníció Hatástalanító)

9. Függelék

9.1. F/II.1

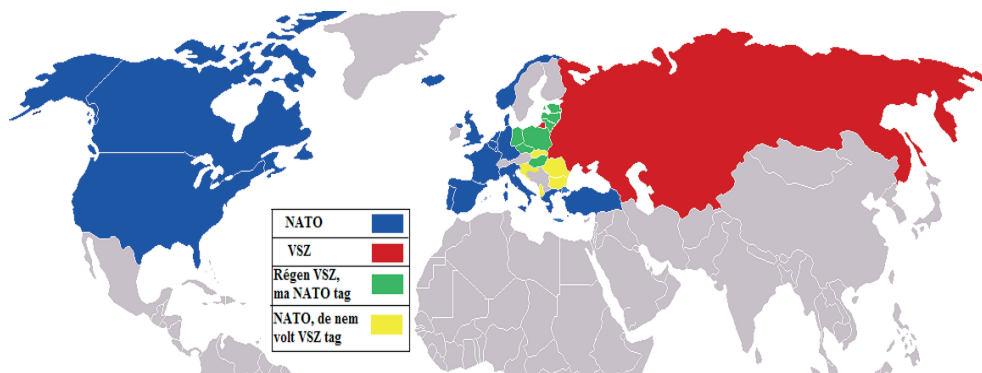
9.1.1. A NATO és a Varsói Szerződés tagállamai 1949–1990(A NATO tagállamai kék, a Varsói Szerződésé pedig piros színekkel vannak jelölve)

Forrás: Saját

9.2. F/II.1

9.2.1. A NATO és a volt Varsói Szerződés tagállamainak 1990 utáni átalakulása, a NATO további bővítései(A NATO tagállamai kék, a Varsói Szerződés tagállamai piros, a '91-ig VSZ majd utána NATO tagállamok zöld, '99-től csatlakozott országok sárga színnel vannak jelölve)

Forrás: Saját

9.3. F/III.1

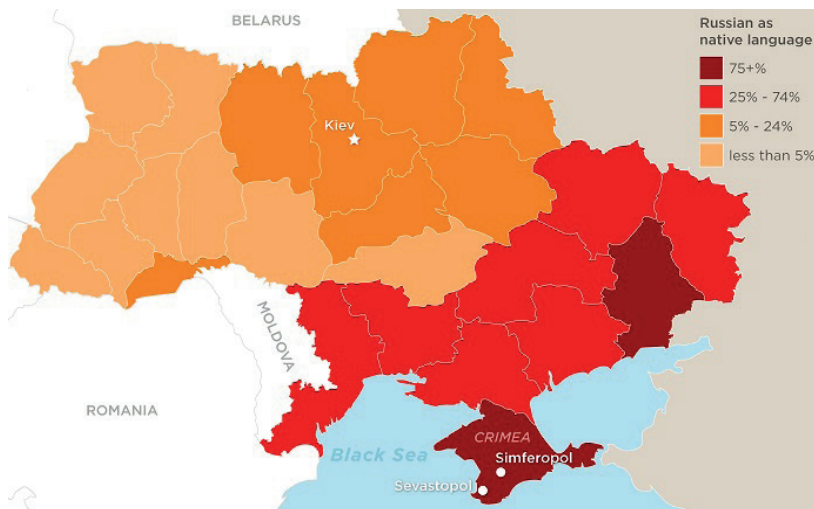
9.3.1. A Független Államok Közössége

Forrás: http://www.mozaweb.hu/Lecke-Foldrajz-Foldrajz_7-Kelet_Europa_termeszeti_es_tarsadalmi_kepe-98562

9.4. F/V.1

9.4.1. A Krím félsziget lakosságának többsége orosz nemzetiségű

Forrás: <http://edition.cnn.com/interactive/2014/02/world/ukraine-divided/>

10. Irodalomjegyzék

10.1. Szakirodalom

1. Dr. Demeter György (szerk.): NATO kézikönyv, Stratégiai és Védelmi Kutatóintézet, Budapest, 1997, 407 oldal
2. Gazdag Ferenc (szerk.): Biztonságpolitika, SVKH, Budapest, 2001, 392 oldal.
3. Gazdag Ferenc és Ljubov Siselina: Oroszország és Európa. Orosz geopolitikai szöveggyűjtemény. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2004, 446 oldal
4. Kereszty András (szerk.): Tények könyve – NATO. Greger-Delacroix, Budapest, 1997, 564 oldal
5. Ronald D. Asmus: A NATO kapunyitása: az új korszak és a szervezet átalakítása. Budapest, Zrínyi kiadó, 2003, 464 oldal
6. The Military Balance: The International Institute For Strategic Studies, 2010, 492 oldal
7. Tömösváry Zsigmond – Dr. Nagy László: Oroszország a harmadik évezred küszöbén, Budapest, Honvéd Kiadó, 1999, 135 oldal
8. Valki László (szerk.): A NATO: történet, szervezet, stratégia, bővítés. Budapest, Corvina Kiadó, 1999, 206 oldal
9. Walter Lippmann: The Cold War: a study in U.S. foreign policy. Harper, 1947, 62 oldal
10. Zbigniew Brzezinski: A nagy sakktábla: Amerika világelsősége és geostratégiai feladatai. Budapest, Európa Könyvkiadó, 1999, 314 oldal
11. Zoltan Barany: The Future Of NATO Expansion: Four Case Studies, University of Cambridge, 2003, 267 oldal Tanulmány
12. A változó NATO, Dokumentumok 1989–1994., Stratégiai és Védelmi Kutatóintézet, Budapest
13. Csiki Tamás: A NATO chicagói csúcstalálkozásának értékelése, 2012. május 25.
14. Deák János – Szternák György: Az orosz geopolitikai gondolkodás megváltozásának tükröződése az új katonai doktrína tervezetében, 2014, 14 oldal
15. Deák Péter: EU- és NATO-kapcsolatok a megegyezések és viták tükrében. In: Európai Tükör 2004/1. sz. 30. oldal
16. Dr. Gyarmati István: Szerződés az Európai Hagyományos fegyveres erőkkel: egy magyar értékelés, Beszélő, 2013/1.
17. Dr. Németh József: Az euro-atlanti biztonság formálódása az elmúlt két év vonatkozó orosz kezdeményezéseinek tükrében (II/I), Biztonságpolitika, 2010
18. Harmat Árpád Péter: A hidegháború kora (1947–1991), Történelem Klub, 2014.
19. Kurth, James: The Baltics: Between Russia and the West.= Current History, 1999, 334 oldal

20. Lipusz Éva: Semlegesség közép-ázsiai módra, Biztonságpolitika, 19. oldal
21. Martinusz Zoltán: Felelősség és lehetőség, Budapest, 1999, 6 oldal.
22. Molnár Gergely: Orosz-ukrán fegyverkezés a Fekete-tengeren, 2011
23. Nagy László: Gondolatok a NATO-ba vezető útról, Új Honvédségi Szemle, 1996/5. szám
24. Nagy László: Oroszország és a NATO, Hadtudomány, 1995/3. szám
25. Pirityi Sándor: Az Oroszországi Föderáció Nemzeti Biztonsági Konceptiója, Hadtudomány, 1998/1. szám
26. Pirityin Sándor: NATO, terjeszkedési bizonytalanság vagy bővítési taktika? Új Honvédségi Szemle, 2002/8. szám
27. Rada Péter: Új világrénd? – Nemzetközi kapcsolatok a hidegháború utáni világban, Budapest, Corvinus Külügyi és Kulturális Egyesület Ifjú Közgazdászok Közhasznú Egyesülete, 2007, 184 oldal
28. Steingart Gabriella: A NATO szerepe a válságkezelésben, Biztonságpolitika, 2011
29. Sz. Bíró Zoltán: A Független Államok Közössége, 1991–2008, História alapítvány, 2009, 8. oldal
30. Szabó László – Tóth Péter: A NATO és a NATO-csatlakozás Madrid után. In: Társadalmi Szemle 1997/10. sz.
31. Szép László: A NATO ambíciószint változások és a védelmi követelmények felülvizsgálata, A Magyar Hadtudományi Társaság Folyóirata, 2006/4
32. Szőnyi István: A NATO reformja: viták, válságok, egyezkedés, Külpolitika 1998/4
33. Tóth Péter és Molnár Ferenc: NATO – csúcstalálkozó Washingtontól Rigáig, ZMNE Stratégiai Védelmi Kutatóközpont Elemzések, Budapest, 2006/6
34. Tarján M Tamás: 1990. október 3. Németország újraegyesítése,
35. Újlaki László: Ukrajna a posztszovjet térség aduásza, Kárpáti infó Hetilap, 2011. június 27.

11. Internetes forrás

1. A NATO katonai stratégiája http://biztpol.corvinusembassy.com/?module=corvinak&module_id=4&cid=109 (Letöltve: 2013. augusztus 26.)
2. NATO http://biztpol.corvinusembassy.com/?module=corvinak&module_id=4&cid=58 (Letöltve: 2013. augusztus 26.)
3. NATO summit meetings http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_50115.htm?selectedLocale=en (Letöltve: 2013. szeptember 2.)

4. A NATO és Oroszország kapcsolata – Stratégiai partnerség http://www.kulugyminiszterium.hu/kum/hu/bal/Kulpolitikank/Biztonsagpolitika/NATO_tevékenysegek/nato_orsz_strat.htm (Letöltve: 2013. szeptember 11.)
5. NATO enlargement http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_49212.htm?selectedLocale=en (Letöltve: 2013. szeptember 11.)
6. The Euro-Atlantic Partnership http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_67979.htm?selectedLocale=en (Letöltve: 2013. szeptember 24.)
7. Nem az a kérdés, hogy mikor, hanem az, hogy kit <http://www.nato.int/docu/review/2002/issue1/hungarian/art2.html> (Letöltve: 2013. szeptember 28.)
8. Eurázsiai Gazdasági Közösséget hoz létre Moszkva <http://posztinfo.hu/orszorszag/eurasziai-gazdasagi-kozosseget-hoz-letre-moszkva/> (Letöltve: 2013. október 6.)
9. A mai NATO (1989-...): politika, intézmények, egyéb jellemzők http://biztpol.corvinusembassy.com/?module=corvinak&module_id=4&cid=16&scid=110 (Letöltve: 2013. november 1.)
10. Collective Security Treaty Organization <http://mfa.gov.by/en/organizations/membership/list/cddd96a3f70190b1.html4> (Letöltve: 2013. november 2.)
11. Russia - NATO: Strategic Partnership Dilemmas http://russiancouncil.ru/en/inner/?id_4=2088#top (Letöltve: 2013. november 9.)
12. Létrejött az orosz-kazah-belarusz Vámunió http://kitekinto.hu/europa/2010/07/06/letrejott_az_orsz-kazah-belarusz_vamunio/#.UytH4qh5Og4 (Letöltve: 2013. december 5.)
13. A NATO-orosz kapcsolatok <http://www.biztonsagpolitika.hu/?id=16&aid=1034> (Letöltve: 2013. december 7.)
14. A medve hallgatása http://www.nato.int/docu/review/2002/issue1/hungarian/art3_pr.html (Letöltve: 2013. december 7.)
15. A geopolitikai reneszánsz <http://orszsvilag.hu/?t1=sajtoszemle&hid=3960> (Letöltve: 2013. december 10.)
16. Merre tart az orosz politika? http://nol.hu/kulfold/merre_tart_az_orsz_kulpolitika_-1308864 (Letöltve: 2013. december 18.)
17. Biztonsági Tanács http://www.menszt.hu/tudnivalok_az_egyesult_nemzetek_szervezeterol/az_ensz_szervezeteinek_a_rendszere/biztonsagi_tanacs (Letöltve: 2013. december 18.)
18. Eurázsia Gazdasági Közösséget hoz létre Moszkva <http://posztinfo.hu/orszorszag/eurasziai-gazdasagi-kozosseget-hoz-letre-moszkva/> (Letöltve: 2013. december 26.)
19. NATO's relations with Russia http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_50090.htm? (Letöltve: 2013. December 26.)
20. Hogyan látják a NATO-t Oroszországban http://www.nato.int/docu/review/2011/NATO_Russia/lessons-optimism/HU/index.htm (Letöltve: 2013. december 29.)

21. A NATO a partnerség kiépítése <http://www.nato.int/docu/review/2004/issue1/hungarian/art3.html> (Letöltve: 2014. január 5.)
22. NATO-Russia Council meeting concludes the Bucharest Summit <http://www.nato.int/docu/update/2008/04-april/e0404b.html> (Letöltve: 2014. január 5.)
23. NATO–Oroszország együttműködés a terrorizmus ellen <http://www.nato.int/docu/review/2005/issue3/hungarian/art2.html> (Letöltve: 2014. január 5.)
24. Ballistic missile defence http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_49635.htm?selectedLocale=en (Letöltve: 2014. január 9.)
25. NATO–Georgia Commission http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_52131.htm (Letöltve: 2014. január 14.)
26. The Partnership for Peace programme http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_50349.htm?selectedLocale=en (Letöltve: 2014. január 20.)
27. NATO’s relations with Ukraine http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_37750.htm (Letöltve: 2014. január 21.)
28. NATO’s relations with Azerbaijan http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_49111.htm (Letöltve: 2014. január 22.)
29. NATO’s relations with Armenia http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_48893.htm?selectedLocale=en (Letöltve: 2014. január 23.)
30. NATO’s relations with Uzbekistan http://www.nato.int/cps/ar/natolive/topics_22839.htm (Letöltve: 2014. február 3.)
31. NATO’s relations with Kazakhstan http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_49598.htm?selectedLocale=en (Letöltve: 2014. február 6.)
32. NATO’s relations with Tajikistan http://www.nato.int/cps/ar/natolive/topics_50312.htm (Letöltve: 2014. február 13.)
33. NATO–Orosz Tanács honlapja <http://www.nato-russia-council.info/en/> (Letöltve: 2014. február 19.)
34. NATO’s relations with Belarus http://www.nato.int/cps/ar/natolive/topics_49119.htm (Letöltve: 2014. február 20.)
35. Ukrán kormányzati portál <http://www.kmu.gov.ua/control/> (Letöltve: 2014. március 6.)
36. Krími kormány portál http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/radan_gs09/ns_golos?g_id=3863 (Letöltve: 2014. április 2.)
37. Basescu: Putyin a Szovjetunió határait akarja helyreállítani http://hvg.hu/vilag/20140318_Basescu_Putyin_a_Szovjetunio_hatarait_aka (Letöltve: 2014. április 2.)
38. Orosz–ukrán konfliktus fenyeget <http://www.kronika.ro/kulfold/orosz-ukran-konfliktus-fenyeget> (Letöltve: 2014. április 2.)
39. EU figyelő – 2014. március <http://www.biztonsagpolitika.hu/?id=16&aid=1405&title=eu-figyelo-2014-marcius> (Letöltve: 2014. április 3.)

40. Új hidegháborút vizionál Gorbacsov http://hvg.hu/vilag/20140314_Uj_hideghaborut_vizional_Gorbacsov (Letöltve: 2014. április 3.)
41. Nincs értelme forradalmat csinálni Ukrajnában http://kitekinto.hu/europa/2013/12/09/nincs_ertelme_forradalmat_csinalni_ukrajnaban/#.UziFQ6h_ug4 (Letöltve: 2014. április 3.)